

Наталія Потій**ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ГОРОДЕ ЧЕРНИГОВЕ
В ГОДЫ НАЦИСТСКОЙ ОККУПАЦИИ (1941–1943 ГГ.)**

В статье на основании архивных документов освещено состояние школьного образования в оккупированном нацистами Чернигове. Доказано, что местным властям удалось получить разрешение от военной администрации на открытие только начальных школ, в которых обучалось около трети детей школьного возраста. Содержание образования в них некоторым образом отображало интересы украинцев, так как ученики обучались на родном языке, знакомились с творчеством и историей своего народа. Но систематическая пронацистская и антисоветская пропаганда среди детей имела своей целью воспитание лояльного к оккупантам населения.

Ключевые слова: школы, нацистская оккупация, Чернигов, обучение, воспитание.

Nataliia Potii**SCHOOLING IN CHERNIHIV UNDER THE NAZI OCCUPATION**

This article is written on the basis of archive documents and depicts the situation in the field of schooling in Chernihiv under the Nazi occupation. It is proven that the military administration allowed the local government to open only primary schools, where about one-third of the school-age children studied. The syllabus in those schools reflected to some extent the interests of Ukrainians, because the children studied in their mother tongue and learned the cultural heritage and the history of their nation. However, these concessions, as well as the systematic pro-Nazi and anti-Soviet propaganda among the children were aimed first of all at bringing up people, loyal to the occupational government.

Keywords: schools, Nazi occupation, Chernihiv, teaching, upbringing.

УДК 94(477.82–25) «1941/1944»:37**Богдан Зек****ОСВІТНІ ЗАКЛАДИ І НАВЧАННЯ В ЛУЦЬКУ У 1941–1944 РР.**

Робота характеризує становище освітніх закладів і процес навчання в Луцьку у період нацистської окупації. Автор звертає увагу на повноваження української допоміжної адміністрації у цій сфері. На основі численних прикладів, зроблена спроба показати суть нацистської політики у галузі освіти. Значна увага приділяється відкриттю нових спеціалізованих курсів. Розглянуто перелік предметів і кількість годин, їх викладання у навчальних закладах. Зроблено спробу показати умови праці учителів та учнів.

Ключові слова: Луцьк, освіта, навчання, розпорядження, курси.

Період нацистської окупації продовжує залишатись актуальною темою досліджень. Поряд з іншими напрямками вивчення, науковці дедалі більше звертають увагу на культурне життя цього періоду. З огляду на те, що окупаційний режим мав суттєві регіональні відмінності, зростає роль досліджень локального характеру. Це у свою чергу сприятиме формуванню узагальнюючих висновків і даватиме ширшу можливість застосування порівняльного методу дослідження.

Стан міської освіти на Волині у період нацистської окупації лише дотично розглядався у роботах істориків. Разом із тим варто назвати дослідження, завдяки яким є можливість вивчати представлену тему на регіональному рівні. Це роботи К. Беркгофа [1], Б. Єржакової [2], В. Гінди [3] та інших. До числа нещодавніх публікацій використаних автором, у яких розглядається освітній процес на Волині варто віднести праці Ю. Олійника, О. Завальнюка [4] і С. Іванова [5].

Дана стаття орієнтується на загальну характеристику освітнього життя Луцька у період нацистської окупації. Завданням роботи є висвітлення становище навчальних закладів, умов праці педагогів, можливість отримання знань учнями і на окремих прикладах показати нацистську політику в сфері освіти на окупованих територіях.

Навчальний рік у школах Луцька розпочався значно пізніше, а ніж традиційно. Внаслідок німецьких бомбардувань та військових дій будівлі освітніх закладів зазнали пошкоджень. Так, 5 листопада 1941 р. технічний відділ міської управи звітував про ремонт 6 шкіл і української гімназії [6, с. 4]. Наступного дня посадник Єрмолаєв видав розпорядження про негайне засклення усіх вікон в школах, оскільки учні навчалися у класах без шибок [7, арк. 38]. Затримка із навчанням могла бути пов'язана також із врегулюванням усіх питань стосовно функціонування нових органів окупаційної влади.

Питання організації шкільництва взяла на себе Волинська обласна управа, яка 25–27 серпня 1941 р. провела з'їзд учителів колишнього Луцького повіту. Його метою став інструктаж про виховний напрям, організацію шкіл, навчального процесу і початок шкільного навчання. З'їзд проходив у приміщенні чеської школи на вул. Пілсудського, 23 [8, арк. 3].

Запис до початкових шкіл не єврейських дітей розпочався лише 1 жовтня 1941 р. Місто поділялося на шість районів за кожним із яких закріплювалася певна школа. Останні мали наступне розташування: школа № 1 – вул. Шевченка, 12; школа № 2 – вул. Панська, 15; школа № 3 – вул. Замкова, 9; школа № 4 – вул. Спокійна, 10; школа № 5 – вул. Банкова, 5; школа № 6 – вул. Дубенська, 62 [9].

З дозволу гебітскомісара від 6 жовтня 1941 р. розпочато запис дітей до початкової школи № 7 з польською мовою навчання, яка розташовувалася на вул. Театральній, 14; початкової школи № 8 з чеською мовою навчання на вул. Північній (приміщення чеської школи); початкової школи № 9 з російською мовою навчання – тимчасово на вул. Північній, у чеській школі. За запис, батькам потрібно було сплатити 1 марку, а також подати метрику, свідоцтво про освіту і щеплення від віспи [10, арк. 42].

Усі зазначені школи перебували на балансі міською управою. Їх штат переважною мірою складався із директора, восьми учителів і двох сторожів. Встановлено і рівень посадових окладів. Зарплатня директора складала 60 марок, учителя – 45 марок, сторожа – 20 марок [7, арк. 48–49]. У роки окупації запроваджувалася і система надбавок: за стаж, вищу освіту, керівництво класом, завідування бібліотекою або кабінетом, додаткові уроки, участь у педагогічній раді. Ці доплати коливалися у межах 25–150 крб. [5, с. 155].

Від 30 серпня 1941 р. оголошено запис до української гімназії в Луцьку, яка розташовувалася поблизу св. Троїцького собору. Бажаючі навчатися мали подати останнє шкільне свідоцтво (картку успішності) і документи про народження. До першого класу гімназії приймалися учні, які закінчили 4 класи початкової школи. Навчання на разі було платним і мало тривати вісім років. Для немісцевих планувалося відкрити інтернат [10, арк. 191; 11, с. 429]. У жовтні директором гімназії призначили Романа Івановича Мануляка, який у перші місяці війни працював секретарем-перекладачем міської управи [12, арк. 16 зв.]. Останній закінчив Празький університет і викладав в Луцькій українській гімназії ще у міжвоєнний період [13, арк. 8 зв.].

Серед усіх дисциплін в гімназії головну увагу приділяли німецькій мові. На її вивчення відводилося 6 год. тижнево. Після неї наступним предметом була українська мова, на вивчення якої у молодших класах виділялося 5 год., старших – 4 год. Серед інших предметів був Закон Божий, латинська мова, історія, географія, алгебра, геометрія, природознавство, фізика з хімією, гімнастика, ручна праця, спів та інші дисципліни [14, арк. 5]. Становище гімназії було складним. У пізнішому часі батьківський комітет звертався до посадника із проханням підтримати навчальний заклад. Висока плата за навчання не компенсувала видатки на паливо, скло, гарячі сніданки. Гімназія не отримувала субвенцій ні від влади, ні від місцевих адміністрацій [15, арк. 112].

Окрім шкіл і гімназії в Луцьку відкрито ще низку середньо-спеціальних навчальних закладів про які варто розповісти детальніше. Так, 26 вересня 1941 р. з дозволу гебітскомісара відкрилася учительська семінарія, яка давала середню педагогічну освіту. На 1–4 курси приймалися кандидати обох статей. Із заявою про вступ потрібно було подати метрику, свідоцтво про освіту, зобов'язання батьків або опікунів у тому, що вони покриватимуть кошти на утримання та сплатити 3 марки. При семінарії діяла бурса. Прийом документів здійснювався на вул. Плоцькій, 20 [10, арк. 31].

Посадник Єрмолаєв 3 жовтня 1941 р. повідомляв про те, що з дозволу гебітскомісара оголошено прийом на перший курс Луцької середньої сільськогосподарської школи. Вона складалася з агрономічного, садового і водно-меліораційного відділів. До школи приймалися дівчата і юнаки 15–18 років, які закінчили 4 класи польської гімназії або іншої школи із не нижчою програмою. Навчання у школі було платним, планувалося відкриття гуртожитку. Прийом документів здійснювався у тимчасовій канцелярії на вул. Чеській [16, арк. 24]. До сільськогосподарської школи зараховували юнаків «Відділу окремого призначення імені Є. Коновальця», створеного членом похідних груп ОУН М. Мелешком, який на початку окупації виконував функції народної міліції [17, с. 29–30].

Згодом для школи надали приміщення Луцького учительського інституту. Поруч була розташовано дослідна сільськогосподарська станція «Біваки», яка мала стати базою для практичних занять. Місячна плата за навчання складала 60 крб. Бідні учні користувалися знижками і стипендіями. Випускникам школи надавалося право вступу до вищих сільськогосподарських та лісових шкіл, політехнічних і фізико-математичних факультетів університетів [18, с. 2]. Варто зазначити, що організація сільськогосподарських шкіл набула пріоритетного значення в політиці німців, кошти на їх відкриття та організацію виділялися окупаційною владою регулярно. Кожен

гебітскомісар, в гебіті якого діяла відповідна школа, щомісяця доповідав про стан навчання у ній генеральному комісару округу [3, с. 699].

У зв'язку з відсутністю медичних працівників, українська допоміжна адміністрація вживала низку заходів для підготовки нових кадрів. Від 11 листопада 1941 р. міська управа прийняла до своїх аптек 9 учнів-практикантів (5 українців, 3 поляків, 1 росіянку). Двом з них дала повну стипендію по 150 крб. місячно, чотирьом по – 75 крб. Відділ охорони здоров'я міської управи забезпечив практику зубних техніків і допомагав бажаючим отримати цю кваліфікацію [19, с. 6]. Після молебню, який відправив С. Грушко 12 січня 1942 р., відбулося урочисте відкриття курсу медичних сестер і акушерок. Разом з представниками влади були присутні лікарі викладачі: Білобран, Бонякевич, Дреновський, Залеський і Ясінський [20, с. 6]. Навчання закінчилося 9 травня 1942 р., відповідне свідоцтво отримала 51 учениця [21, с. 6].

Газета «Український голос» за 13 листопада 1941 р. повідомляла також, що з дозволу гебітскомісара відкрито шестимісячні курси жіночого крою, шиття та моделювання. Оплата за навчання складала 30 крб. місячно. До школи приймалися дівчата-християнки, які закінчили 4 класи народної школи [19, с. 6].

Незважаючи на те, що освітні заклади відновили свою роботу і навчальний рік розпочався відносно нещодавно, за наказом гебітскомісара від 1 грудня 1941 р. усі школи Луцька закривалися [22, арк. 45]. За наказом міністра А. Розенберга від 12 грудня 1941 р. усі класи вище четвертого також скасовувалися. Як зауважував К. Беркгоф, у більшій мірі цей наказ був виконаний, однак деякі гебітскомісари його проігнорували [1, с. 199].

Шкільний інспектор Луцької округи В. Вишневський ще 25 листопада 1941 р. повідомляв посадику, що у місті та районах будуть утворені фахові ремісничі школи [22, арк. 47]. Про це священник с. Романів Луцького району М. Федорчук зробив наступний запис у своєму щоденнику: «31 грудня всі абсолютно школи були закриті. Вчителям запропоновано через уряд праці зайнятися більш корисними ділами, як то: малярство, столярство, швейна справа... Батьки, чиї діти вчилися в Луцьку, сильно страпилися, а навіть невідомо, чи наступного року школи будуть відкриті» [23, с. 115].

Однією з вагомих причин закриття шкіл взимку було відсутність опалювальних матеріалів. Зокрема, директор луцької школи № 2 повідомляв, що навчання розпочалося 4 жовтня, проте заклад не мав жодного палива на холодні дні [24, арк. 4]. Міська управа також доповідала про нестачу дров, у зв'язку з чим зверталась до гебітскомісара про видачу їй палива [24, арк. 11].

На весні 1942 р. навчання все ж таки відновилося знову. Начальник шкільного відділу Луцької округи В. Вишневський за дорученням гебітскомісара наказував усім початковим школам відкритися о 8 год. 2 березня. Про відновлення навчання у середніх школах мало бути спеціальне розпорядження [25, с. 8]. Газета «Український голос» за 5 березня 1942 р. інформувала про початок навчання у понад 300 вищих початкових і просто початкових школах Луцької округи. У самому ж місті на той час працювало 6 українських шкіл, одна польська і одна чотирикласна російська, як філія української школи № 4 [26, с. 6].

У березні 1942 р. чиновники цивільної влади провели шкільну реформу, що фактично завершила руйнацію радянської системи освіти. Вона передбачала ліквідацію семирічної школи з утворенням замість неї народних, неповно-середніх фахових шкіл і гімназій. Основою стала народна чотирирічна школа. Вона, на зразок німецьких шкіл, поділялася на народні школи з чотирирічним та вищі народні школи із трирічним терміном навчання [4, с. 147]. За свідченнями М. Федорчука, у цей час священникам дозволили викладати релігію, однак вже наприкінці навчального року це заборонялося [23, с. 124–125].

Початкова чотирирічна школа могла поділятися на однокласову, двокласову, трикласову і чотирикласову. Однокласова школа мала нараховувати до 80 учнів. Деякі предмети мали викладатися усім разом, одні голосніше, а інші тихіше. Двокласова школа мала мати 2 кімнати і двох учителів. Загальна кількість учнів сягала 80–120 осіб. Одні вчилися тихіше, а інші голосніше. Трикласова школа складалася із 3 кімнат і трьох учителів. Учні першого і другого року навчалися окремо, а третього і четвертого в одному класі. У чотирьох класовій школі діти всіх чотирьох років вчилися в окремому класі з одним учителем. Кількість дітей в класі не мала перевищувати 40 осіб. В усіх школах передбачалося викладання української мови, арифметики, науки про рідний край, малювання, ручної праці, співів, гімнастики і природознавства [27, арк. 16 зв.]. Зрозуміло, що отримати хороші базові знання у таких умовах міг далеко не кожен учень.

У номері «Українського голосу» від 12 лютого 1942 р. опубліковано статтю про роботу шкільного інспекторату Луцька. Станом на той час в місті діяли наступні курси: німецької мови – 12 груп, де нараховувався 341 слухач; дольчметерів – 35 осіб, переважно учнів старших класів гімназії; німецької етнографії – 30 осіб; кравецтва і трикотарства – 104 особи. На останніх курсах, крім фахових предметів, слухачі вивчали також українську і німецьку мови, історію України, гігієну.

До важливих курсів відносився курс писання на машинці німецькою і українською мовами. У статті також повідомлялося про те, що перед початком навчання, 20–28 лютого, у різних районах Луцької округи мають пройти учительські конференції [28, с. 4].

Товариство «Просвіта» при Українському допомоговому комітеті на підставі дозволу уряду праці в Луцьку відкрило одномісячні курси провідниць дитячих садків. На них приймалися дівчата з освітою 7 класів. Навчання розпочиналося 26 травня 1942 р. [29, с. 4], а завершилося 1 липня. Відповідні дипломи отримало 30 осіб. Курсами керувала професор Є. Федоренко [30, с. 4] і вони постали також на вимогу часу. Оскільки лише обмежена кількість учнів мала змогу пройти дошкільну підготовку в дитячому садку Луцька, який розташовувався на вул. Північній, 17 [31, с. 4].

З дозволу гебітскомісара 1 червня 1942 р. в Луцьку відкрито середню музичну школу і курси диригентів хорів при ній. Навчання у школі мало тривати 2 роки, а на курсах – 3 місяці. Воно було платним, місячно 100 крб. у школі і 400 крб. за курси. Окрім того, потрібно було дати ще 30 крб. за вступну заяву [32, с. 4].

У зв'язку з тим, що навчальний рік у школах розпочався набагато пізніше, а ніж зазвичай, навчання тривало і влітку. За розпорядженням гебітскомісара, воно завершилося лише 15 липня 1942 р. Від 27 липня шкільний відділ відкривав шеститижневі курси для понад 100 учителів, які не мали повної кваліфікації [33, с. 4].

Газета «Український голос» від 27 серпня 1942 р. інформувала про відкриття курсів для лаборанток контрольно-насінних лабораторій і керівників, магазинерів усіх насінних пунктів Луцької округи. Слухачами на обох курсах було 48 осіб [34, с. 4]. Та ж газета за 3 вересня 1942 р. повідомляла про закінчення дозволеного урядом матурального курсу в Луцьку, що тривав 4 місяці. Незадовільні оцінки одержало 14 осіб, решта 107 здало іспити і очікували на свідоцтва, які давали можливість вступу на вищі студії. Із 107 українських дівчат і юнаків була лише одна чешка [35, с. 4]. Цікаво, що викладачем української літератури та історії на курсах був Олег Штуль – майбутній голова проводу ОУН [36, с. 30; 37, с. 82].

10–11 вересня 1942 р. в Луцьку відбувся з'їзд окружних шкільних інспекторів округу Волинь-Поділля, на якому обговорено програму навчання 1–4 і 5–7 кл., проблеми учительських ставок та навчальних підручників. У випадку відсутності останніх рекомендувалося використовувати українські дитячі часописи, які будуть розподілятися між окремими округами [38, с. 4]. У кращому випадку довоєнні підручники дозволялося використовувати за умови видалення з текстів радянської пропаганди. Зрозуміло, що усе це деструктивно позначувалося на освітньому процесі [4, с. 145].

Згідно з розпорядженням німецької влади, новий 1942–1943 шкільний рік починався 14 вересня. Від генерального комісара в Луцьку, школи одержали нові плани навчальних годин для 1–4 класів. Для старших класів, плани ще очікувалися. Навчання мало відбуватися українською мовою, а в усій Луцькій окрузі загалом нараховувалося понад 320 шкіл [39, с. 4]. Цього ж дня розпочиналося навчання і в торгівельній школі Луцька. Її завданням полягало у створенні купецьких сил для торгівлі й господарства. У школі викладалися наступні предмети: наука про виробниче господарство, товарознавство, торгівельна арифметика, книгознавство, господарська географія, кореспонденція, машинописання, рекламознавство, каліграфія, українська і німецька мови, фізичні вправи. Вступників було 300 осіб, однак прийняли лише 150 осіб [13, арк. 37 зв.; 40, с. 4].

Джерела переконливо свідчать про те, що у роки нацистської окупації українці мали більше можливостей для розвитку освітнього процесу у порівнянні з представниками інших національностей. Не беручи до уваги єврейського населення, переселеного до гетто у січні 1942 р., в Луцьку нараховувалося 18747 жителів. З них 10395 поляків, 5846 українців, 1577 росіян, 541 чех, 80 німців і 308 представників інших національностей [41, арк. 7]. За окремим виключенням усі навчальні заклади були українськими, попри домінуючу більшість поляків у місті. Очевидно, що з метою загострення міжетнічних відносин, німецька влада вдавалася до більш радикальних заходів. Так, газета «Український голос» від 7 травня 1942 р. інформувала, що на підставі розпорядження гебітскомісара в Луцьку та окрузі припинено навчання польською мовою в усіх початкових школах і курсах. Подальше навчання мало проводитися лише українською мовою [42, с. 5].

Даючи дозвіл на відкриття професійних шкіл і короткотермінових курсів, німецька влада прагнула передусім забезпечити фаховими робітниками господарство, яке стало об'єктом її експлуатації. Із погіршенням ситуації на фронті, економічний визиск матеріальних і трудових ресурсів ставав дедалі сильнішим. Зокрема, 22 жовтня 1942 р. райхскомісар Е. Кох заборонив навчання усім, кому виповнилося більше 15 років. Це означало закриття усіх професійних шкіл і вищих навчальних закладів. Взамін фахових шкіл Е. Кох пропонував створити при заводах дворічні практичні курси [4, с. 149]. Якщо з початку учнів середніх та вищих навчальних закладів на примусові роботи до Німеччини не відправляли, то у жовтні 1942 р. ця ситуація змінилася. У зв'язку з нестачею трудових ресурсів, на роботу почали відправляти студентів і учнів старших класів [3,

с. 700]. У тимчасових директивах, виданих заступником Е. Коха 15 серпня 1942 р. пропонувалося, з метою запобігання безпритульності у великих містах організувати під проводом учителя або його помічника класні загони, які братимуть участь у господарських роботах (збиранні врожаю, вторинних матеріалів, заготівлі лікарських трав тощо) [2, с. 242].

Очевидно, керуючись такою настановою, луцький гебітскомісар 18 березня 1943 р. наказував шкільній молоді сіл та міст від 10 років взяти активнішу участь у сільськогосподарських роботах. Звіти про це потрібно складати першого числа кожного місяця [43, арк. 7]. На захист школи виступила Православна церква. Розуміючи складність ситуації, 26 березня 1943 р. митрополит Полікарп написав лист-звернення до генерального комісара. У ньому він закликав перестати грабувати селян, вивозити їх на роботи до Райху, відновити шкільництво, не робити облави проти «банд» і не руйнувати церковну ієрархію [44, с. 237].

Рішенням окружного комісара від 25 серпня 1943 р. новий навчальний рік розпочинався традиційно 1 вересня. Від інспекторів шкіл вимагалось 15-го числа кожного місяця подавати звіт про кількість учнів та учителів, вказувати їх національність, давати характеристику батькам і тому подібне. Гебітскомісар вимагав стежити за відвідуванням занять, гігієною учнів та їх класів. Кожен учитель зобов'язувався належним чином готуватися до уроків, оскільки минулорічні інспекції виявили у деяких школах незадовільні наслідки навчання і значну кількість учнів, залишених на повторний курс [43, арк. 3]. На завершення цього навчального року вже не вплинуло будь-яке рішення німецької влади, оскільки 5 лютого 1944 р. місто взяла під свій контроль Червона армія [45, с. 135].

Із приходом німецької влади, багато українців сподівалися на покращення життя. Однак на практиці нищилася навіть система освіти у чому нас переконує проаналізований матеріал. В умовах заборон і обмежень, українська допоміжна адміністрація все ж таки організовувала навчання бодай навіть шляхом проведення короткотермінових курсів. Органом найвищої інстанції для міста був гебітскомісар. Як свідчать представлені джерела, саме за його рішенням поновлювалося і закінчувалося навчання у школах, проводилися курси і організовувалися з'їзди. Повноваження посаdnика і управи в цьому питанні були часто номінальними.

Список використаних джерел

1. Беркгоф К. Жнива розпачу. Життя і смерть в Україні під нацистською владою: монографія / К. Беркгоф. – К.: Критика, 2011. – 455 с.
2. Єржабкова Б. Шкільна справа та шкільна політика в рейхскомісаріаті «Україна» (1941–1944) у світлі німецьких документів / Б. Єржабкова / [Переклад з німецької мови]. – К.: Наук. думка, 2008. – 272 с.
3. Гінда В. Культура, освіта і спорт під час окупації / В. Гінда // Україна у Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси у 2-х кн. Кн. 1. – К.: Наукова думка, 2010. – С. 697–732.
4. Олійник Ю. В. Нацистський окупаційний режим в генеральній окрузі «Волинь-Поділля» (1941–1944 рр.) / Ю. В. Олійник, О. М. Завальнюк. – Хмельницький: Поліграфіст-2, 2012. – 320 с.
5. Іванов С. Освіта на Волині в роки німецької окупації (1941–1944 рр.) / С. Іванов // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. – Рівне: О. Зень, 2014. – С. 154–157.
6. Український голос. – 13 листопада 1941. – С. 4.
7. Держархів Волинської обл., ф. Р.-1, оп. 1, спр. 1 а, 65 арк.
8. Держархів Волинської обл., ф. Р.-87, оп. 1, спр. 17, 6 арк.
9. Волинський краєзнавчий музей, ф. КДФ, інв. № 2300.
10. Держархів Волинської обл., ф. Р.-1, оп. 1, спр. 16, 198 арк.
11. «Роде наш красний...». Волинь у долях краян і людських документах. Т. 1 / [Упоряд. і авт. перед. Л. К. Оляндер]. – Луцьк: «Вежа», 1996. – 444 с.
12. Держархів Волинської обл., ф. Р.-1, оп. 2, спр. 4, 47 арк.
13. Держархів Волинської обл., ф. Р.-1, оп. 1, спр. 641, 90 арк.
14. Держархів Волинської обл., ф. Р.-87, оп. 1, спр. 19, 9 арк.
15. Держархів Волинської обл., ф. Р.-1, оп. 1, спр. 114, 290 арк.
16. Держархів Волинської обл., ф. Наукової бібліотеки, інв. № 14., 36 арк.
17. Музичук С. Луцький вишкільний курінь, 1941–1943 / С. Музичук, І. Марчук // Однострій. – 2004. – № 8. – С. 28–35.
18. Український голос. – 23 жовтня 1941. – С. 2.
19. Український голос. – 13 листопада 1941. – С. 6.
20. Український голос. – 15 січня 1942. – С. 6.
21. Український голос. – 14 травня 1942. – С. 6.
22. Держархів Волинської обл., ф. Р.-1, оп. 2, спр. 2, 88 арк.
23. Данилюк В. О. Вірити занадто боляче... Волинь: Хроніка подій 1939–1944. Художньо-документальна повість / В. О. Данилюк. – Луцьк: Ініціал, 1995. – 224 с.
24. Держархів Волинської обл., ф. Р.-1, оп. 1, спр. 984, 11 арк.
25. Український голос. – 19 лютого 1942. – С. 8.
26. Український голос. – 5 березня 1942. – С. 6.
27. Держархів Волинської обл., ф. Р.-83, оп. 1, спр. 28, 60 арк.
28. Український голос. – 12 лютого 1942. – С. 4.
29. Український голос. – 21 травня 1942. – С. 4.
30. Український голос. – 9 липня 1942. – С. 4.
31. Український голос. – 9 вересня 1943. – С. 4.
32. Український голос. – 4 червня 1942. – С. 4.
33. Український голос. – 23 липня 1942. – С. 4.
34. Український голос. – 27 серпня 1942. – С. 4.
35. Дублянський А. За фаховий вишкіл нашої молоді / А. Дублянський // Український голос. – 3 вересня

1942. – С. 4. 36. Дублянський А. Шляхи життя / А. Дублянський // Париж Олегові Штулеві: Збірник на пошану Олега Штуля-Ждановича. – Париж: «Українське слово», 1986. – С. 29–30. 37. Кротюк С. У вирі боротьби / С. Кротюк // Париж Олегові Штулеві: Збірник на пошану Олега Штуля-Ждановича. – Париж: «Українське слово», 1986. – С. 81–85. 38. Український голос. – 17 вересня 1942. – С. 4. 39. Український голос. – 10 вересня 1942. – С. 4. 40. Український голос. – 24 вересня 1942. – С. 4. 41. Держархів Волинської обл., ф. Р.-1, оп. 1, спр. 117, 134 арк. 42. Український голос. – 7 травня 1942. – С. 5. 43. Держархів Волинської обл., ф. Р.-2, оп. 1, спр. 554, 8 арк. 44. Патриляк І. К. «Перемога або смерть»: український визвольний рух у 1939–1960-х рр. / І. К. Патриляк / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – 512 с. 45. Історія Волині з найдавніших часів до наших днів. Монографія / [Михайлюк О. Г., Кічий І. В., Півницький М. Д.]. – Львів: «Вища школа», 1988. – 240 с.

Богдан Зек

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ И ОБУЧЕНИЕ В ЛУЦКЕ У 1941–1944 ГГ.

Робота характеризує положення освітніх установ та процес навчання в Луцку в період нацистської окупації. Автор звертає увагу на повноваження української допоміжної адміністрації в цій сфері. На основі багатьох прикладів, зроблено спробу показати суть нацистської політики в області освіти. Значительне уваження приділяється відкриттю нових спеціалізованих курсів. Розглянуто перелік предметів та кількість годин їх викладання в навчальних закладах. Зроблено спробу показати умови праці учителів та учнів.

Ключеві слова: Луцк, освіта, навчання, розпорядження, курси.

Bohdan Zek

EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND TEACHING IN LUTSK IN 1941–1944

The work describes the situation of educational institutions and learning process in Lutsk during the Nazi occupation. The author draws attention to the powers of the Ukrainian auxiliary administration in this area. Based on numerous examples attempt to show the essence of Nazi policies in education. Much attention is paid to the opening of new specialized courses. Considered a list of items and number of hours of instruction in schools. An attempt to show the working conditions of teachers and students.

Key words: Luck, education, teaching, regulations, courses.

УДК 94(477)

Микола Рискаль

ВИПУСК ТОВАРІВ ШИРОКОГО ВЖИТКУ РАДІОЕЛЕКТРОННОЮ ПРОМИСЛОВІСТЮ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 50-Х РР. ХХ СТ.

У статті аналізуються основні процеси розвитку радіоелектронної галузі УРСР у другій половині 50-х рр. ХХ ст. Розглянуто особливості тогочасного асортименту побутових приладів. Фіксується становлення центрів радіоелектронної промисловості на території УРСР.

Ключові слова: радіоелектроніка, виробництво, центр радіоелектронної промисловості, конвєсризація, стандартизація.

Період другої половини 50-х рр. ХХ ст. відзначений для радіоелектронної промисловості тим, що вона у своєму розвитку перебувала у тісному взаємозв'язку з тогочасними соціально-економічними процесами та змінами країни в цілому – освоєнням цілини, подальшими успіхами молоді космічної галузі, бойової сили країни, зміцненням енергетичної бази.

Галузь продовжує розвиватися на основах, закладених у V-й п'ятирічці. Подальша розбудова підприємств, заснованих у попередні роки і які виходять на кінець 50-х рр. ХХ ст. на повну проектну потужність. На території УРСР окреслюються центри радіоелектронної промисловості.

Потужним центром радіоелектронної промисловості стає Дніпропетровськ. У місті активно працював радіозавод, продукція якого постачалася у різні куточки СРСР. Наприклад, на радіозаводі випускалася радіостанція «Урожай У-1», призначена для радіозв'язку у сільському господарстві. Вона працювала у діапазоні 2000...3000 КГц та випускалася у декількох серіях за частотами. Радіостанція мала дві фіксовані частоти, стабілізовані кварцями, тому при експлуатації не потребувала налаштування. Радіостанція забезпечувала зв'язок на відстані до 30 км. Ця радіостанція відповідала потребам сільського господарства, особливо в умовах освоєння нових цілининних земель. Так, тільки у 1955 р. Дніпропетровським радіозаводом поставлено 500 штук